

Verba Docent, Exempla Trahunt¹: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi Arasındaki Kurumsal ve Düşünsel Benzerlikler²

Rukiye SAYGILI*

Öz

I. TBMM (Birinci Meclis), yasama ve yürütme kuvvetlerini tek çatı altında toplayarak temelde Milli Mücadele'nin sevk ve idaresi için tesis edilmiştir. Bu meclis, anayasal demokratik hükümet biçimi olarak Fransa'da Konvansiyon tarafından kurgulanan Meclis Hükümeti'nin (*Gouvernement Conventionnel*) Türkiye'deki yansımasıdır. Bu benzerlik sadece hükümet sisteminin nasıl şekilleneceğiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Konvansiyon Dönemi'nin bazı kurumsal yapılarıyla siyasi ilkeleri de Birinci Meclis'e aktarılmıştır. Bu bağlamda bu çalışma, Birinci Meclis ile Konvansiyon Meclisi arasında kurumsal ve düşünsel bir benzerlik olup olmadığı sorusuna cevap aramaktadır. Karşılaştırmalı yöntemle iki dönemin kurumsal analizinin yapıldığı bu çalışmada bu benzerlikler, kuvvetler birliğine dayalı meclis hükümeti sistemi, İstiklal Mahkemeleri, Kamu Selameti Komitesine dayanmaktadır. Bunun dışında Jakobenizmin belli başlı unsurları ile halkçılık da bu benzerliği düşünsel yönden beslemektedir.

Anahtar Kelimeler: Meclis Hükümeti Sistemi, Kuvvetler Birliği, İstiklal Mahkemeleri, Kamu Selameti Komitesi, Halkçılık

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Verba Docent, Exempla Trahunt³: Institutional and Intellectual Similarities Between the First Assembly and The France National Convention Assembly

Abstract

Grand National Assembly of Turkey (TBMM I- First Assembly) gathered executive and legislative powers under a single roof and was fundamentally established for management of National War. This assembly is the reflection of Assembly Government (*Gouvernement Conventionnel*) founded by Convention in France as a constitutional democratic form of government. This similarity is not only limited with the way the system of government would be formed but also transferred the political principles with some institutional structures of Convention Period to First Assembly. In this respect, this study seeks the answer of the question whether there is an institutional and ideational similarity between First Assembly and Convention Assembly. These similarities are based on assembly government rest on unity of powers, Independence Courts and Public Safety Committee in this study which analyses the two periods institutionally through comparative method. Besides this, some certain elements of Jacobinism and populism also feed this similarity in ideational terms.

Keywords: Parliamentary Government System, Unity of Power, Independence Courts, Public Safety Committee, Populism

Article Type: Research Article

¹ Kelimeler öğretir, örnekler yol gösterir.

² Bu makale, 21-23 Ocak 2021 tarihleri arasında düzenlenen "1921 Anayasası'nın Kabul Edilişinin 100. Yılı Ulusal Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan ve özet metin olarak yayımlanan "Siyasal ve Yönetimsel Yapının Devrimle İnşası: Türkiye-Fransa Örneği" isimli çalışmanın genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, rsaygili@selcuk.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-4204-7037

³ The Words Teach Examples Draw

“...Soyut fikirlerin yayılması ise çok daha ağırdır. 1923 yılında Fransa'dan Ankara'ya ulaşan fikir dalgasının kaynağı 1789 yılında Paris'te meydana gelmişti. 1923 Ankara'sında, Fransız Devrimi ruhunun, suyun yüzünü hala dalgalandırmakta olduğu görülmektedir. O yıl Ankara'yı ziyaret etmiş olan Batılı bir gözlemcinin söylediği gibi orada Fransız Devrimi havasının zihinlerde canlandığı ne kadar doğru ise; Paris'te 1789- 1795 yılları arasında hüküm sürmüş havayı bilmeden, 1920'den beri gelişen Türkiye tarihini anlamının imkânsız olduğu da o kadar doğrudur...” (Tonybee, 2000: 43)

1. GİRİŞ

1920-1923 yılları arasında faaliyet gösteren Birinci Meclis, I. Dünya Savaşı ertesinde Anadolu topraklarına yönelik başlayan işgali sona erdirecek Millî Mücadele'nin planlanması, sevki ve idaresi için olağanüstü yetkileri haiz biçimde tesis edilmiştir. İşgal dönemi gibi büyük bir kriz anında ortaya çıkan ve haliyle birçok çağdaşından farklı olarak tesis edilen söz konusu Meclis ile Fransa'daki Ulusal Konvansiyon Meclisi (1792-1795) arasında kurumsal ve düşünsel açıdan benzerlikler bulunmaktadır. Fransız tarihini çok iyi bilen ve Fransızca'yı mahir biçimde konuşan askerî bürokrasi, Fransa İhtilal-i Kebiri olarak adlandırdıkları Fransız Devrimi'nden etkilenmişlerdir. Bu benzerliklerin ilki, Tunaya (1958) ve Ortaylı (2018)'nin da belirttiği gibi Birinci Meclis'in Konvansiyon Meclisi'ne benzer şekilde meclis üstünlüğü ve kuvvetler birliği (tevhid-i kuvva/vahdet-i kuvva) ilkeleri doğrultusunda şekillenmesidir. Fransa'da I. Cumhuriyet dönemindeki birçok gelişme, Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılsa da bu kadronun düşünsel ve eylemsel rehberliğinde yer alan gelişmelerden bazıları konjonktürün izin verdiği ölçüde Millî Mücadele döneminde hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalar, söz konusu iki dönem arasındaki benzerliklerin dayanağını oluşturan bir diğer noktadır. Demirel (2003) ve Aybars (1975)'in da belirttiği gibi Kamu İstiklal Mahkemeleri ve Selameti Komitesi, Ulusal Konvansiyon Meclisi dönemine benzer şekilde yapılanmıştır. Ancak Samet Ağaoğlu'nun (1981) “Birinci Meclis'in ortaya çıkışını hazırlayan ortam, meclisin kullandığı yetkiler ve bu dönemde hayata geçirilen uygulamalar açısından Ulusal Konvansiyon Meclisi'nin karşılaştırmaya elverişli olduğu” düşüncesi yeterli değildir. Özellikle Millî Mücadele döneminin ilk siyasal ideolojisi olan halkçılığın Ulusal Konvansiyon Meclisi'nde kullanımının da benzer olduğu görülmektedir. Kongreler döneminde “*milletin istikbalini yine milletinin azim ve iradesinin kurtaracağı*” yönündeki söylem, milli egemenlik ilkesiyle somutlaşmıştır. Rousseauian manada tam bağımsızlık ve milli egemenliğin tesisi, meşruiyetini halktan alan bir yönetimin tesis edileceği ve bir hanedana/aileye/zümreye/cemaate tanınan imtiyazların sona ereceği yönünde okunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, özellikle literatürde meclis hükümeti olmasına yapılan sık vurgular dışında yasamanın üstünlüğü, kuvvetler birliği, İstiklal Mahkemeleri, Kamu Selameti Komitesi ve halkçılık söyleminin kurucu kadronun zihnindeki yeni Türkiye hakkında ipuçları veren Birinci Meclis ile Fransa'nın özgün ve önemli dönemlerinden birisi olan I. Cumhuriyet'in Ulusal Konvansiyon Meclisi'ni karşılaştırmayı amaçlamaktadır.

2. BİRİNCİ MECLİS İLE FRANSA ULUSAL KONVANSİYON MECLİSİ ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Birinci Meclis ve Ulusal Konvansiyon Meclisi arasında kurulan analojinin ilk basamağını kuvvetlerin yasamada birleştiği meclis hükümeti sistemi oluşturmaktadır. Hükümet sisteminin belirlenmesi ve kuvvetlerin birbirleriyle olan ilişkisi dışında Birinci Meclis döneminde ortaya konulan uygulamalar ile iki meclis arasındaki kurumsal ve düşünsel benzerlik, ontolojik biçimde Fransız Devrimi ve Jakobenezmin Millî Mücadele'nin komuta kadrosunun belleklerinde yer almasıyla yakından ilişkilidir. Fransa'da I. Cumhuriyet döneminin en önemli kavramı olan Jakobenezim, “*iktidar ve ideoloji diğer bir ifadeyle simge dizgesi ve eylem dizgesi*” olarak tartışmaya açıktır. Ağaoğulları (2015: 620)'na göre Jakobenezim düşüncüyü iyimser bir bakış açısında ele alanlar, onu güçlü ve fetihçi bir demokrasi deneyimi, cumhuriyet ilkelerinin savunucusu ve vatansever bir düşüncenin pratiği olarak yorumlarken;

Jakobenizme pejoratif bir anlam yükleyenler ise onu devlet terörü ya da halkı ezen baskıcı bir iktidar olarak değerlendirmektedir.⁴ Jakobenlerin devrim felsefesi irdelendiğinde bu devrimin burjuvazi tarafından değil; “89 ruhuna” uygun biçimde ‘politik merkezîyetçilik’, ‘eşitlik’, ‘özgürlük’, ‘halk egemenliği’, ‘insan hakları’, ‘demokrasi’ ve ‘kardeşlik’ gibi burjuva değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Ancak söz konusu değerlerle yetinmeyen ve halk adına aydınlanmış elit bir kadro tarafından sürekli devrim olgusuyla radikal yöntemlere başvurarak yeni bir düzen inşa etmeyi kendisine esas almaktadır (Ruhi, 2017: 1-2). Jakobenler, yeni bir kurucu irade için monarşinin yerine cumhuriyeti tesis etmek ve *Ancien Régime*’ın (Eski Rejim) artıkları olarak varlığını sürdüren ayrıcalıkları kaldırmak amacıyla milliyetçiliği araçsallaştırarak toplumsal tabanını genişletmiş ve karşı devrim olgusu vasıtasıyla ‘devrim içinde devrim’ gerçekleştirmiştir.

Türk siyasal yazınında yapılan okumalarda Jakobenizm’in radikallik, elitizm, laisizm, tepeden inmecilik, halktan kopukluk, halka rağmen halk anlayışı ve anti-demokrasi ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Jakobenizm kavramına yönelik bu tanımlamalar, onun ve kurucu iradenin hakim paradigması olarak kabul edilen Kemalizm arasında kurulan analogi nedeniyle daha fazla konsolide olmaktadır. Böyle bir durumun ortaya çıkışı, Millî Mücadele’nin komuta kadrosunun zihni formasyonunda yer alan Jakobenizmin etkisiyle açıklanmaktadır. Söz konusu etki; Türk modernleşmesindeki Fransız hâkimiyeti, Millî Mücadele komutanlarının Fransız etkisiyle şekillenen Harbiye’de yetişmeleri, Fransızca’yı iyi bilmeleri sebepleriyle Fransız Devrim Tarihi ile Montesquieu, Voltaire ve Rousseau gibi Fransız aydınlanmacılarının eserlerini birincil kaynaklardan okumaları ve Fransız Devrimi’ni özümseyen ‘I. Meşruiyet kuşağının genç radikal reformcuları’ içerisinde yer almaları (Ahmad, 2012: 48, 96; Tüfekçi, 1983; Gülsunar, 2015: 40-43) sonucunda meydana gelmiştir. Fransız Devrimi ve Fransız Aydınlanmasının Millî Mücadele komutasına nasıl sirayet ettiği Mustafa Kemal Atatürk’ün özelinde değerlendirildiğinde onun Fransız Devrimi’ni derinlemesine irdelediği ve bu devrimin onun için önemli bir esin kaynağı (Tonybee, 2000: 44) olduğu anlaşılmaktadır. Onun Fransız Devrimi’nin (Fransız kültürünün) tüm dünya için bir menba olduğu ve Türk demokrasisinin kendine has özellikleriyle birlikte Fransız Devrimi’ni kendisine rol model aldığı (Salman Bolat, 2005: 159) yönündeki ifadesi bu durumu somutlaştırmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da Millî Mücadele komuta kadrosunun olumlu tarihsel bir uğrak olarak kabul ettiği Fransız Devrimi’ne yönelik algısının bütünselliğidir. Onlar devrimin değerlerini kabul etmekte ve Fransız Devrimi içindeki farklı kompartımanları makro bir bakış açısıyla değerlendirmektedirler. Ancak bu isimlerin Jakobenizmin önde gelenlerine verdikleri önem yanında bu dönemi zımnî biçimde eleştirdiklerini de ayrıca belirtmek gerekmektedir. Bu durumun istisnası, Meclis Hükümeti Sistemi, Selamet-i Umumiye Komitesi ve İstiklal Mahkemeleri’dir (Gülsunar, 2015: 90). Söz konusu kurumlar dışında Millî Mücadele’nin komuta kadrosunun özgürlük, millî egemenlik ve milliyetçiliği içinde barındıran Fransız Aydınlanmasının yansıması olan Fransız Devrimi ile Jakobenizmin düşünsel kaynaklarından beslendiklerini söylemek mümkündür. Bu bağlamda söz konusu ideolojik kaynağa paralel biçimde iki dönem arasındaki kurumsal ve düşünsel benzerliği sağlayan unsurlar Birinci Meclis’in hükümet sistemi olarak kuvvetler birliğine dayanan konvansiyonel sistemi seçmesi, İstiklal Mahkemeleri, Kamu Selameti Komitesi ve halkçılık kavramı şeklinde sıralanabilmektedir.

2.1. Hükümet Sistemi: Konvansiyonel Sistem ya da Meclis Hükümeti Sistemi

Birinci Meclis ile Ulusal Konvansiyon Meclisi arasındaki benzerliklere bakıldığı zaman bunların en bilineni her iki dönemin hükümet sisteminin konvansiyonel sistem ya da meclis hükümeti

⁴ Jakobenizmi terör, diktatörlük ve hatta totalitarizmle ilişkilendirilmesini anlamak için bkz: Jr. Barrington Moore, (1989). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*, Ş. Tekeli ve A. Şenel (Çev.). İstanbul: Verso Yayıncılık, François Furet (2013). *Devrim’in Yorumu*, Çev: Ahmet Kuyaş, Ankara: Doğu Batı Yayınları, Armağan Öztürk (2014). *Devrim, Jakobenizm ve Özgürlük*. Bibliotech, 20.

sistemine dayanmasıdır. Hükümet sistemleri, yasama ile yürütme kuvvetlerinin ilişkilerine göre başka bir deyişle onların ayrılığına ya da birliğine göre sınıflandırılmaktadır. Kuvvetlerin birliği esasına göre yapılan tipolojide kuvvetlerin yasamada birleşmesi sonucunda meclis hükümeti sistemi ortaya çıkmaktadır. Meclis hükümeti, kriz anlarında özellikle de devrim süreçlerinde⁵ hızlıca karar almak ve bunları ivedilikle icra etmek için başvurulmaktadır (Özbudun, 1985: 481). Adından da anlaşılacağı üzere meclisi önceleyen ve tüm yetkileri meclisin elinde toplayan bu sistem, anayasal bir zeminle ilk kez Fransa'da *Gouvernement Conventionnel* ismiyle 1792 yılında oluşturulmuş ve meclis hükümeti olarak tanımlanmıştır. Parlamenter sistemin bir türevi olup olmadığı konusundaki tartışmalar bir kenara bırakılırsa demokratik endişeler ve temellere göre şekillendirilmesine rağmen bu hükümet sistemine siyaset bilimi ve hukuk yazınında temkinli bir biçimde yaklaşmıştır. Güçler arasındaki denge ve denetleme mekanizmasındaki yetersizlik dışında bu sisteme yönelik kuşkunun diğer önemli sebepleri; bu hükümet sisteminin terör dönemiyle özdeşleşmesi, meclis hegemonyası ardında bir şef ile hizip doğuracağı endişesi ve Marksist rejimlerin meclis hükümeti konusunda ısrarcı olmasıdır (Özbudun, 1985: 479-481; Turhan, 1991: 453-454).

Birinci Meclis'e esin kaynağı oluşturan Ulusal Konvansiyon Meclisi'nin kuruluş, oluşum ve ardındaki felsefeyi anlayabilmek için bu Meclis'in tesisine kadar geçen süre zarfındaki gelişmeleri değerlendirmek gerekmektedir. 9 Temmuz 1789 tarihinde inşa edilen Kurucu Meclis, yeni bir anayasa hazırlamaya girişmiştir. Bu meclis ilk olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ve yeni anayasayı kabul etmiştir. Yetkilerinin elinden alınışını hazmedemeyen Kral 16. Louis'nin bu anayasayı imzalamakta isteksizliğine rağmen ılımlı devrimcilerin hala krala bir paye vermesini radikal devrimciler kabullenmemişlerdir. Radikallere göre kralın varlığı, *Ancient Regime* karşı siyasal, dinsel ve yönetsel kurumların yeniden inşasına yönelik bir tehdittir. Yeni anayasaya karşı olumsuz tavır takınan kralı tahttan indirmek ve farklı grupları birleştirmek gerekmektedir. Radikallerin bu düşüncesinin olgunlaştığı dönemde 16. Louis'nin ülkeden kaçma girişimi ve onun Varennes'te yakalanışı (Barrington, 1989: 66) ılımlı ve radikal devrimciler arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Kralın kaçmadığı kaçırıldığı düşüncesinde ısrar eden ve 1791 Anayasası vasıtasıyla kralla uzlaşmayı seçen ılımlıların çabaları sonucunda Kral'ın suçsuz bulunmasını tepkiyle karşılayan Cordelier grubu monarşiye karşı bir gösteri düzenlemiş ve bu girişim Ulusal Muhafızlar tarafından sert biçimde bastırılmıştır. Halktaki tepkiye rağmen monarşiyi yeni sistemin ayrılmaz parçası kabul eden (Bookcin, 2011: 375) ve kral taraftarının çoğunlukta olduğu Kurucu Meclis, anayasal monarşiyi tesis etmiştir. 1791 Eylülü'nde kralın onayladığı Anayasanın yürürlüğe girmesi neticesinde Kurucu Meclis kendisini feshetmiştir (Sander, 2003: 164). Kurucu Meclisin dağılması üzerine egemenliğin halka ait olduğu ve ulusun temsilcisi olarak yürütmenin başında kralın bulunduğunu kabul eden yeni Anayasa göre Yasama Meclisi (*L'Assemblée Legislative*) 1 Ekim 1791 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Ancak selefinden farklı biçimde şekillenen bu Meclis'te radikal devrimcilerden Robespierre'in önerisiyle önceki meclisten hiçbir öğeye yer verilmemiştir. Bu durum, kral ve aristokrasi yandaşlarının parlamento dışı kalmasına yol açmıştır. Yeni mecliste çoğunluğu sağcı ve genelde tarafsız bir tutuma sahip olan Feuillantlar oluştururken; onlara yönelik muhalefeti heterojen yapıdaki Girondenler ve Montangrandların yer aldığı Jakoben Kulübü yapmaktadır. Bu mecliste grupların birbirlerine düşmanca tavırları, kralın denge politikası nedeniyle sağ ve sol hükümetler ataması ile siyasi ve ekonomik sorunların kronik bir hal alması toplumsal öfkeyi iyiden iyiye artırmıştır. Yükselen toplumsal muhalefete paralel biçimde kral ve aristokrasiyle işbirliği içinde olan ılımlıların devrim sürecine sırtını dönmesi, ülkeden kaçmaya çalışan krala sadakatin azalması, Kilise'yi Roma hâkimiyetinden kurtarmak için ilan edilen Ruhban Sivil Anayasası'nın ruhban sınıfı ve mütebedeyin Katoliklerde huzursuzluk yaratması radikal devrimcilerin elini güçlendirmiştir.

⁵ Olağanüstü hallerin dışında demokratik bir sistem olarak İsviçre'de uygulanan hükümet sistemi konvansiyonel sistemle benzerdir.

Ülke içinde bu gelişmeler yaşanırken Fransa’da devrim sürecini sona erdirmek ve yeniden monarşiyi tesis etmek için Avrupalı devletler, devrimci güçleri durdurmak için bir girişim gerçekleştirmiştir. Bu süreçte Fransa’dan kaçan Avrupa’ya yayılan soyluların imtiyazlarına kavuşma isteği ve 16. Louis’in devrimci güçlerin gözetiminden kurtulma niyetiyle Papayla görüşme talebi etkili olmuştur. Bu bağlamda Papa’nın desteğiyle Avusturya Habsburgları ve Prusya Krallığı önderliğinde Fransa’ya yönelik bir kutsal savaş başlatılmıştır (Ağaoğulları, 2010: 215-216). Ancak bu savaş, salt biçimde Fransa monarşisini kurtarmak için ilan edilmemiştir. Fransız Devrimi sonucunda yayılan düşünceler ışığında kendi topraklarında başlayan ayaklanmaların kendi ülkelerinde de bir devrim ateşi yakacağı gerçeğini göz önünde bulunduran Avrupalı monarkların bu savaşa girmelerinin en önemli sebebi, Fransa Kralı’nın özgürlüğünü kendi ülkelerinin kaderi için bir teminat olarak kabul etmeleriyle ilişkilidir. Avrupa devletlerinin bu müdahalesini “*aristokratik bir komplo*” olarak değerlendiren Fransız yurtseverlerinin zihninde daha önceden Fransa’dan kaçmaya çalışan ve şimdi ise Avrupalı diğer devletlere bel bağlayan kralın monarşisine son verme isteği doğmuştur. Devrimci güçlerin bu düşüncesinin başta halkın dostu olarak nitelendirilen baldırı çıplaklar (*sans culotte*) (Timur, 2016: 313) olmak üzere halkta yansımaları bulması sonucunda 10 Ağustos Ayaklanması baş göstermiş, kral tutuklanmış ve meşruti monarşiyi öngören 1791 anayasası askıya alınmıştır. Kral ile yandaşlarının iktidarına son verilmesi sonrasında yeni bir anayasa yapmak ve Avrupalı devletlerle savaşmak için bir konvansiyon meclisi kurulmasına karar verilmiş ve haçlı güçlerin Valmy’de durdurulduğu gün 20 Eylül 1792’de konvansiyon çalışmalarına başlamıştır. Genel oy sistemine göre yetişkin erkeklerce seçilen yeni meclis, Amerika’daki kurucu meclisten esinlenerek Ulusal Konvansiyon Meclisi olarak adlandırılmıştır. Bu meclis, ilk olarak ‘*Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik ya da Ölüm*’ parolasıyla 21 Eylül 1792’de monarşiyi kaldırmış ve cumhuriyeti ilan etmiştir (Sander, 2003: 165). Fransa’da başlayan Konvansiyon Dönemi’nde meclis çalışmaları başlangıçta uyum içinde devam etse de ilerleyen zamanlarda ekonomik kriz, kralın idamı ve cumhuriyetin ilanı sonrasında İngiltere ve Hollanda’ya ilan edilen savaşlar nedeniyle Jakobenler ve Girondeler arasında yoğun bir güç mücadelesi yaşanmıştır. Söz konusu mücadeleyi, sokakların sahibi olan Jakobenler 2 Haziran Darbesi aracılığıyla kazanmıştır. Jakobenlerin hâkimiyeti, Ulusal Konvansiyon Meclisi’nin bir noter makamı haline dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Devrimi sürekli kılmayı ve hem ülke içindeki devrim düşmanları hem de Avrupa devletleriyle yapılan savaşları bahane ederek bütün erkler teorik olarak Konvansiyon Meclisi’nde toplanmışsa da pratikte yürütme organı içinden çıkan Kamu Selameti Komitesi Meclis’in elinde toplanan bütün güçleri icra etmiştir (Ruhi, 2017: 96). Cumhuriyet kazanımlarını korumak ve ‘özgürlüğün despotizmi’ olarak adlandırılan devrimci yönetimi konsolide etmek (Ağaoğulları, 1989: 222) için bu Komite’nin bir terör dönemi başlatması, Jakobenlerin kendi içinde farklı cephelere ayrılmasına ve halkın desteğiyle ılımlı Jakobenlerin radikallere üstün gelmesine neden olmuştur. Jakobenlerin sert kanadının tasfiye edilmesi, Ulusal Konvansiyon Meclisi’nin sonunu getirmiş ve onun yerine 1795-1799 yılları arasında görev yapan Direktuar Yönetimi (*Le Directoire*) kurulmuştur.

Birinci Meclis’i inceleyen hukukçu ve siyaset bilimciler bu meclisin tartışmasız biçimde bir meclis hükümeti sistemi olduğu konusunda hemfikirdir (Özbudun, 1985: 482). Böyle bir hükümet sisteminin neden seçildiğine dair yapılan çıkarımlarda en temel gerekçeler olarak Millî Mücadele’nin meşruluğunu sağlamak ile sevk ve idaresinin kolaylaştırmak olarak kabul edilmiştir. Ancak Ankara’da bu denli *salahiyet-i fevkaladeyi* haiz bir meclisin toplanması, bir kurucu meclis ya da ihtilal meclisi olarak yeni bir devlet kurmak için bilinçli bir biçimde atılan bir adımdır. Zira Mustafa Kemal Atatürk (2019a), bu meclisi rejimi değiştirme kudretine ilk anda sahip bir ‘*meclis-i müessisan*’ olarak kabul etmiştir.

Ulusal Konvansiyon Meclisi gibi Birinci Meclis; yasama, yürütme ve hatta yargı erkini meclisin bünyesinde toplaması ile yürütmenin yasamaya bağımlı kılınması açısından kuvvetler birliği ilkesi

etrafında şekillenmiştir. Kuvvetler birliği ilkesinin iktidarı meclisin tekeline vermesi ve bağımsız bir yürütme gücünü engellemesi; Birinci Meclis döneminde varlığı ve iradesi meclise bağlı olan, meclisin “*emri, işareti ve kontrolü altında*” (Başgil, 1960: 299) çalışan, kendine has bir kimliği olmayan, görevsel açıdan ihtisaslaşan ve meclisin politikalarını uygulayan bir yürütme gücünü ortaya çıkarmıştır. Tüm meclis üyelerinin yürütmede görev almasının imkânsızlığı, kuvve-i icraiye için Fransa’da Kamu Selameti Komitesi ya da Türkiye’de olduğu gibi İcra Vekilleri Heyeti’nin tesisine zemin hazırlamıştır. İşleyişte kuvvetler birliğinde sapmalar yaşansa bile Teşkilat-ı Esasi’nin ilanı sonrasında bile bu durum değişmemiş, kuvvetler birliği ve yürütmenin yasamaya bağlı olması 1921 Anayasası’nda “*İcra kudreti ve teşri selahiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder*” ve “*Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti ‘Büyük Millet Meclisi Hükümeti’*” maddeleriyle açıkça kabul edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 28.09.2021). Bu maddelerden hareketle Birinci Meclis’in yasama yetkisi ile birlikte yürütme yetkisine sahip olması, yasama üstünlüğünün katı bir uygulaması olan meclis hükümeti sisteminin uygulandığının açıkça göstergesidir (Gözler, 2000).

Birinci Meclis’te meclis hükümeti sisteminin uygulandığına dair diğer bir alamet-i farika ise devlet başkanının olmamasıdır. Meclis’in açılışı ve 1921 Anayasası’nın ilanı sonrasında yeni bir devlet başkanlığı makamı ihdas edilmemiştir. Bunun nedeni, bağımsızlık mücadelesinin hilafeti ve saltanatı kurtarmak için başlatılması ve dolayısıyla azımsanmayacak sayıda milletvekillerinin saltanat ve hilafete olan bağlılıklarını sürdürmeleridir (Gözler, 2000). Ancak burada önemli bir hususa değinmek gerekmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, Sultan’ın varlığını ve vatanın bağımsızlığını teminat altına almak için bu savaşın başladığını ifade etse de 1921 Anayasası’nın ilk üç maddesinde egemenlik haklarının zaten millete verildiğinin ve İstanbul’daki sultanın tarihe karıştığının da sürekli olarak altını çizmiştir. Her ne kadar resmi biçimde yeni bir devlet kurulmamış olsa da Osmanlı sultanının otoritesini bu Meclis vasıtasıyla tanınmamış ve adı konmamış olsa da *de facto* (fiili) olarak bir devlet kurulmasına (Parla, 1991: 12-13) rağmen yeni bir devlet başkanı seçilmemiştir. Ayrıca saltanatın kaldırılmasının hemen akabinde hemen yeni bir devlet başkanlığı makamı tesis edilmemiştir. 1921 Anayasası bir devlet başkanının sahip olması gereken önemli yetkileri, Meclis Başkan’ı olarak görev yapan Mustafa Kemal Atatürk’e tevdi etmiştir (Özbudun, 2008: 60-61). Diğer bir ifadeyle fiilî olarak bir devlet başkanı gibi hareket etmişse de Atatürk, Osmanlı sultanına duyulan bağlılık ve Millî Mücadele’ye zarar vermeme gayesi nedeniyle yeni bir devlet başkanlığı makamı ön görmemiş ve savaş sonrasında aşamalı olarak cumhurbaşkanlığı makamını tesis etmiştir (Atatürk, 2019a: 563). Bu bağlamda yeni bir devlet başkanlığı makamının oluşturulmaması, konvansiyon kuramının özüne oldukça uygundur. Her ne kadar ilerleyen yıllarda Atatürk’ün liderliğine yönelik Birinci Meclis içinde tartışmalar olsa da kuruluş aşamasında büyük bir güç elde etmemesi için yürütme erki, bir kişinin eline bırakılmamıştır (Turhan, 1991: 456).

Birinci Meclis döneminde meclis hükümeti sisteminin uygulandığına dair diğer özellikler ise İcra Vekilleri Heyeti’nin oluşumu ve meclisin kesintisiz çalışması ilgilidir. 1921 Anayasası’nda yer alan 8. Maddeye göre Meclis, hükümetin bölündüğü daireleri gizli oy ve salt çoğunlukla kendi seçtiği vekiller eliyle yönetmekte, yönlendirmekte ve değiştirmektedir. Buna göre yürütme erki, kendi yetkileri bulunan bir kabinede değil, yasama organının vekili olan bir heyettir. Bu durum meclis hükümeti sisteminin tipik özelliklerindedir (Parla, 1991: 13; Gözler, 2000; Atatürk Ansiklopedisi, 28.09.2021). Millî Mücadele’nin aralıksız devam etmesi ve bu süreçte yürütme işlerinin sahibi olması, Birinci Meclis’in sürekli çalışmasına sebebiyet vermiştir. İstırrar ilkesi olarak da ifade edilen meclisin kesintisiz çalışması, onun meclis hükümeti olduğunu ispatlayan bir diğer özelliktir. Çalışma süresi ve konvansiyon hükümeti ilişkisinde etkili olan diğer nokta ise kuvvetler birliği ilkesi gereğince yürütme gücü olarak görev yapan İcra Vekilleri Heyeti’nin Meclis’in çalışma süresine etki edecek ve onu fesih ya da tatil edecek yetkilere sahip olmamasıdır. Aksine Meclis kendisine bağlı olan İcra Vekillerini istediği zaman

Saygılı, R. (2021). Verba Docent, Exempla Trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi Arasındaki Kurumsal ve Düşünsel Benzerlikler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 548-563.

azledebilmektedir. İcra Vekilleri Heyeti'nin siyasal çoğunluk nedeniyle liderlik ve otoriteyi elde etmesi, vekillerin bireysel ve kollektif sorumluluğa sahip olması, karar alma sürecinde yürütmenin rolünün fazla olması ve İcra Vekillerinin seçiminde meclis başkanının ağırlığı gibi yürütmenin üstünlüğünü meydana getiren hususlar (Özbudun, 1985: 485-503; Soysal, 1979: 39) nedeniyle Birinci Meclis, her ne kadar meclis hükümeti sisteminin ideal formunda işlemese de kurulan siyasi sistem kuşkusuz bir meclis hükümeti sistemidir.

Ulusal Konvansiyon Dönemi ile Birinci Meclis, yürütmenin ve yasamanın birliği yargı erkinin Meclis adına görevli kurumlarca idare edilmesine dayanan ve yasama üstünlüğüne vurgu yapan meclis hükümeti sisteminde idare olunmuştur. Bu iki meclisin özellikle kuvvetler birliğini tesis ettiğini ve uygularken yeni bir anayasadan faydalandığını belirtmek gerekmektedir. Ulusal Konvansiyon Dönemi'nde Fransa'nın en demokratik anayasası (Aulard, 1944: 429'den akt. Gürcan, 2011: 211) olarak 1793 Anayasası ilan edilirken; Birinci Meclis'te Türkiye'nin yapımı ve kapsamı açısından tek demokratik anayasası olan 1921 Anayasası kabul edilmiştir (Can, 2021: 127). Her iki anayasanın sade olması, iktidarın temel sahibini belirlerken milli egemenliğe vurgu yapması ve yasama üstünlüğüne dayanması gibi nedenlere bağlı olarak iki dönem arasında hem hükümeti sistemi hem de kurumsal açıdan benzerlik kurulmasını olanaklı hale getirmektedir.

2.2. İhtilal Mahkemeleri'nden İstiklal Mahkemeleri'ne

Birinci Meclis ile Ulusal Konvansiyon Meclisi'ni birbirine yak(ın)laştıran ve ikisi arasındaki kurumsal benzerliği yansıtan bir diğer önemli husus ise Milli Mücadele döneminde kurulan İstiklal Mahkemeleri'nin Ulusal Konvansiyon Meclisi döneminde kurulan İhtilal ya da Devrim Mahkemeleri'nden (*Tribunal Révolutionnaire*) ilham alınarak kurulmasıdır. Birinci Meclis dönemindeki (1920-1923) işlevleri ve kuruluş amacından ziyade Cumhuriyet dönemindeki (1923-1927) işlevleri ve kullanım amacı, Jakobenlerin İhtilal Mahkemeleri'yle daha fazla örtüşmektedir. Her ne kadar İstiklal Mahkemeleri'nin, iki dönemi birbirinden farklı olsa da Birinci Meclis'in Cumhuriyet'e geçiş için bir ön aşama olduğu kabulünden hareketle, kuruluş amacı, yetkileri ve çalışma yöntemleri açısından Fransız İhtilal Mahkemeleri'ne benzediğini belirtmek mümkündür.

Konvansiyon Dönemi'nin simgelerinden birisi olan İhtilal Mahkemeleri, Robespierre'in çağrısı, Danton'un önerisi ve Paris Komünü'nün baskısı sonucunda Ulusal Konvansiyon Meclisi tarafından 10 Mart 1793 tarihinde tesis edilmiştir. Girondeler'le yaşanan mücadeleler ve halk hareketi sonrasında 'kamu selametini' sağlamak için alınan tedbirlerden birisi olarak lanse edilen İhtilal Mahkemeleri, aslında devrime ve devrime kaynak teşkil eden özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi değerlere yönelik her türlü tehdidi ve girişimi, cumhuriyetin bölünmezliğine yönelik her faaliyeti, monarşiyi yeniden kurmak amacını güden bütün komploları ortadan kaldırmak ile devletin iç ve dış güvenliğine karşı her müteceviz hareketi yargılamak amacıyla kurulmuştur. Olağanüstü yetkilere sahip bu mahkemelerin üyeleri olan savcılar, hâkimler ve jüriler; Ulusal Konvansiyon Meclisi tarafından atanmakta, suçlular hakkındaki ithamları düzenleme yetkisini Meclis elinde bulundurmakta ve avukatsız yargılamalar sonucunda bu mahkemelerde alınan kararlara yönelik herhangi bir temyiz organı bulunmamaktadır (Britannica, 2014). Jakobenlerin şiddeti araçsallaştırmasına paralel biçimde ilk başta sadece Paris'te kurulan bu mahkemelerin sayısı gittikçe artmıştır. İhtilal Mahkemelerinin yargılama kayıtları incelendiği zaman bu mahkemelerde yargılananların devrime karşı olan ve düşmana ajanlık yapanların olduğu (Gaxotte, 1969: 156) görülürken; bu mahkemeler zamanla Jakobenlerin kurguladığı iç düşman temasını cezalandıran 'cumhuriyetin cellatlarına' dönüşmüştür. Daha açık bir ifadeyle bu mahkemeler, Jakobenlere yönelik muhalefeti tasfiye eden ve hukuk terörünü sürdüren bir mekanizma haline gelmiştir (Soboul, 1969: 325-326; Ruhi, 2017: 257-262). Bu mahkemeler her ne kadar bağlamından koparılsa da onların konvansiyon

sistemi içindeki önemi yargı erkinin de Meclis'e ait olduğu düşüncesini somutlaştırması ve pekiştirmesinden ileri gelmektedir.

Kurumsal yapısı, yetkileri ve işleyiş açısından İhtilal Mahkemeleri'ne benzeyen İstiklal Mahkemeleri savaşın başarısına yönelik tesis edilmiştir. Millî Mücadele sırasında yaşanan Birinci Meclis'in meşruiyetine karşı başlatılan saldırılara son vermek ile casusluk, bozgunculuk ve iç isyanlarında dâhil olduğu asayiş bozmaya yönelik faaliyetleri ortadan kaldırmak için çıkarılan Hıyanet-ı Vatanîye Kanunu'ndan beklenen sonuç alınamamıştır. Dahası, savaşın kaderini etkileyecek düzenli ordunun kurulması ve savaşın nihai başarıya ulaşması firari askerler yüzünden her geçen gün zorlaşmıştır. Asker kaçaklarının varlığı sonucunda ortaya çıkan anomiyi bertaraf etmek, onları yargılamak ve sonrasında caydırıcı bir etki yaratmak adına (Yıldızdoğan, 2015: 44) önce 11 Eylül 1920 tarihinde Firariler Hakkında Kanun aracılığıyla mahkemeler kurulması ön görülmüştür. Söz konusu kanunun görüşmelerinde bu mahkemelerin ismi, ilk olarak Dr. Tevfik Rüştü Bey tarafından İhtilal Mahkemeleri olarak teklif edilmişse de sonrasında yapılan görüşmelerde Refik Şevki Bey'in önerisi doğrultusunda İstiklâl Mahkemeleri olarak belirlenmiştir (Aybars, 1975: 60-61).

İstiklal Mahkemeleri fikrinin birinci adımı olan Firariler Hakkındaki Kanun kabulü sonrası - Birinci Meclis'e yönelik isyan hareketlerini bastırmak için uygulanan askeri gücün yanında suçluları cezalandırmayı amaçlayan- bu mahkemeler, 19 Eylül 1920'de yasalaşmıştır. Bu mahkemelerin çalışma ve yargılama usulü, geleneksel mahkemelerden oldukça farklı biçimde yapılandırılmıştır. Çünkü asker kaçaklarına yönelik yaptırımlara ilaveten vatana ihanet, yolsuzluk, isyan, bozgunculuk, eşkıyalık gibi suçlar da bu mahkemenin muhakeme alanına dâhil edilerek söz konusu mahkemelerin yetkileri genişletilmiştir. İstiklal Mahkemeleri'nin yetki alanı dışında işleyiş usulü de Fransa'daki örneğinden farklı biçimde şekillendirilmiştir. Fransa'da dışardan atanan mahkeme üyelerine karşılık İstiklal Mahkemeleri üyeleri doğrudan Birinci Meclis'in içinden seçilmiş ve mahkemeler meclise karşı sorumlu tutulmuşlardır (TBMM, 2015). Bununla birlikte mahkeme üyelerinin mebuslar arasından belirlenmesi konusunda bir uzlaşma olmasa da yargılama hızı ve suç önleme isteğiyle bu yöntem devam ettirilmiştir. Mahkeme üyeleri dışında bu mahkemelerin görev bölgesi⁶ ve yargılama çevreleri yine meclis tarafından belirlenmiştir (Aybars, 1975: 68-74). Aralıksız çalışarak askeri meseleler dışında diğer mahkemelerin aksine Birinci Meclis'in otoritesini tanımamaya yönelik siyasi davalarla da ilgilenen Ankara İstiklal Mahkemeleri söz konusu mahkemeler içerisinde en önemlisi olarak görev yapmıştır (Ülker, 2015: 183). Bu bağlamda, meclis hükümeti sisteminin yargı erkini de kapsadığı düşüncesinin hâkim oluşu (Gözler, 2000), Meclis'in yargı kuvvetine büyük oranda etki etmesine neden olmuştur. Ayrıca memleketin içinde bulunduğu olağanüstü durum sebebiyle bu mahkemeler ile Meclis'e arasında organik bir bağ tesis edilmiştir.

İstiklal Mahkemeleri'nin göreve başlamasından kısa bir süre sonra Birinci Meclis'in otoritesinin arttığı ve düzenli ordunun güçlendiği görülmektedir. Yine mahkemelerin varlığı ve hükümleri neticesinde askerden firar etmeler, Birinci Meclis otoritesine yönelik olumsuz faaliyetler ve asayiş bozan hareketler azalmıştır. Ancak mahkemelerin yarattığı bu etkilere karşılık onların işlevleri, çalışma ve yargılama usulleri ile suç ve cezanın orantılık ilkesi (idam cezaları) yıllardan beri tartışılmalıdır. İstiklal Mahkemeleri'nin birinci döneminde Millî Mücadele'ye yönelik muhalefetin bu mahkemeler tarafından bastırılmasını Ergün Aybars (1975:11) gibi ihtilal mahkemesi olarak görüp olumlayanlar bulunmaktadır. Söz konusu optimist bakış açısı karşında kendisi de Cumhuriyet döneminde bu

⁶ TBMM (2015: IX) kayıtlarına göre 45 numaralı meclis kararı neticesinde Ankara, Eskişehir, Isparta, Kastamonu, Kayseri Konya ve Sivas olmak üzere yedi bölgede İstiklal Mahkemesi kurulmuştur. Ancak Aybars (1975) Pozantı İstiklal Mahkemesiyle birlikte bu sayının sekiz olduğunu belirtmiştir. 8 Ocak 1921 tarihinde Trabzon ve Elazığ'da olmak üzere iki mahkeme daha kurularak İstiklal Mahkemeleri'nin sayısı ona yükselmiştir (Nedim, 1993: 19).

mahkemelerde yargılanan Hüseyin Avni Ulaş gibi ihtilalin ve milletin bir hukuku olduğunun altını çizerek ve Allah'ın peygamberlerine bu kadar olağanüstü yetkiler vermediğini ifade ederek bu mahkemeleri aslında meclis iradesinin ürünü olmadığını belirtip (TBMM, 28.09.2021) eleştirenler de mevcuttur. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde Meclis'e karşı iç ve dış tehditleri ortadan kaldırması ve mevcut düzene yönelik isyan faaliyetlerine son vermesi açısından Milli Mücadele döneminde görev yapan İstiklal Mahkemeleri'nin Fransız İhtilal Mahkemeleri modeline uygun bir biçimde oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu mahkemelerin Milli Mücadele dönemindeki işlevleri ve işleyişinden ziyade kurucu kadronun muhalefeti sindirme, 'Türk devriminin' bir parçası olarak kabul ettiği inkılaplara yönelik direnci kırma ve rejimi kurumsallaştırma gibi isteklerine hizmet eden Cumhuriyet dönemi İstiklal Mahkemeleri'nin (1923-1927) İhtilal Mahkemeleri'yle daha fazla örtüşüğünün altını yeniden çizmek gerekmektedir.

2.3. Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası: Selamet-i Umumiye Komitesi

Birinci Meclis ile Ulusal Konvansiyon Meclisi arasındaki kurumsal benzerliklerin bir diğeri ise Fransa'daki Kamu Selameti Komitesi'ne benzer bir yapının resmi olmasa da Türkiye'de kurulmasıdır. Fransa'da I. Cumhuriyet döneminde halkın kurtuluşunu en üstün yasa olarak kabul eden ve Girondenleri Konvansiyon Meclisi'nden uzaklaştıran Jakobenler tarafından baldırı çıplakların desteğiyle birlikte bu kurtuluşu temin edecek Kamu Selameti Komitesi (*Comité de Salut Public*), 6 Nisan 1793'te kurulmuştur (Lefebvre, 2015: 344). Jakobenlerin önderlerinden birisi olan Danton'un önerisiyle sisteme entegre edilen bu Komite; siyasal iktidarın yeniden yapılanması için Anayasa'yı askıya almış ve bütün gücün fiilen devredildiği devrimci bir yönetim olarak şekillenmiştir. 'Devrim içinde devrimi' öngören bu komite; yargılamalardan tutuklamalara, orduyu denetlemeden savunma tedbirleri geliştirmeye, seçimlerden kamu yönetimine, diplomatik ilişkilerden ekonomi politikalarına kadar birçok noktada (McPhee, 2012: 165) olağanüstü yetkilere sahip olmuştur. Bu yetkileri icra ederken Kamu Selameti Komitesi; milletvekillerini, Ulusal Konvansiyon Meclisi'nin tayin ettiği özel görevlileri, ulusal ajanları, İhtilalci Gözcü Komitelerini ve taşradaki Jakoben Kulüplerini kullanmıştır (Skocpol, 2004: 353). Bu denli geniş bir ağa sahip olması Kamu Selameti Komitesi'ni ülke siyaseti üzerinde belirleyici hale getirmiştir. Ulusu iç ve dış düşmanlara karşı savunma, Geçici Yürütme Kurulu'na yardımcı olma ve bu yürütme organını denetleme gibi işlevlere sahip bu Komite, bir hükümet gibi hareket ederek Jakobenler içinde yaşanan gerilim sonrasında Robespierre'in elinde bir terör aracına dönüşmüştür. Bu süreçte Kamu Selameti Komitesi, karşı devrimi bastırmak için Jakoben iktidarına karşı olanlara yönelik şiddetli misilleme hareketlerine başvurmuş ve İhtilal Mahkemeleri aracılığıyla yargılanan aristokratlardan din adamlarına burjuva sınıftan sıradan yurttaşlara kadar binlerce kişiyi giyotine göndermiştir. Jakobenlerin devrime karşı tehditlerinin sonra ermesine rağmen Kamu Selameti Komitesi aracılığıyla radikal yöntemleri kullanmaya devam etmeleri, hem Konvansiyon içinde hem de ülke genelinde muhalefetin artmasına yol açmıştır. Öncesinde Robespierre'le birlikte hareket eden ılımlı Jakobenlerin başını çektiği Thermidorcular, onun önderliğindeki radikal kanadın 'devrimin yolundan saptığını' düşünerek özgürlük ve güvenlik dengesinde yeni bir sistem kurmak için Robespierre ve arkadaşlarına verdiği desteği çekmişler ve onları iktidardan uzaklaştırmışlardır (Rude, 2020: 158-160). Böylece radikal Jakobenlerin sonunun gelmesiyle birlikte Kamu Selameti Komitesi de dağıtılmıştır.

Türk tarihinde Fransız devrimci geleneğinin yansıması olarak Kamu Selameti Komitesi, İttihat Terakki döneminden sonra doğrudan bir atıfla, Milli Mücadele döneminde Ankara'da Selamet-i Umumiye ismiyle 1922 yılında resmi olmasa da yeniden oluşturulmuştur (Ahmad, 2012: 96-97). Bu Komite, Meclis'te başlayan muhalefetin sonucunda ortaya çıkmıştır. Birinci Meclis'te her geçen gün karar almak zorlamış, birlikte çalışma iradesi yok olmuş ve hizipleşmeler başlamıştır. Bu durum karşısında Mustafa Kemal Atatürk (2019b: 797-798), 1921 yılında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk

Cemiyeti'ni (ARMH-C) bir meclis grubu (Birinci Grup) haline çevirerek muhalefeti engellemek istemiştir. Ancak Meclis'te özellikle 1922 yılında baş gösteren meclis egemenliğine yönelik tartışmalar, Başkomutanlık Kanunu'nun verdiği yetkiler, mebus seçiminde aday gösterme krizleri, İcra Vekillerinin kimler olacağı konusundaki anlaşmazlıklar, meclis başkanlığı divanının tarafsızlığı, İstiklal Mahkemeleri, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun yorumu ve temel hak ile özgürlüklerin güvence altına alınması gibi konular üzerine Meclis'te daha büyük tartışmalar ve gruplaşmalar ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifadeyle Mustafa Kemal Atatürk'ün yetkileri elinde bulundurduğuna yönelik itiraz ve meclis üstünlüğü ilkesinin çığnendiğine yönelik oluşan muhalefet, İkinci Grup'un kurumsallaşmasını beraberinde getirmiştir. Bireysel olarak muhalefet yapan ve çoğunluğun düşüncesini etkilemeye çalışan kişilerden oluşan İkinci Grup'un Birinci Grup'a karşı yaklaşık bir yıl sonra örgütlenmesinin (Tuncay, 1981: 46) ardında yatan sebeplerden birisi Selamet-i Umumiye Komitesi'nin kurulmasıdır. Birinci Grup'taki bazı milletvekilleri, kendilerine yönelik sert muhalefete karşı istedikleri yönde karar almak, Birinci Grup'ta disiplini sağlamak ve meclis aritmetiğini kendi lehlerini çevirmek için meclisin feshinden muhalif mebusların vekilliğini düşürmeye kadar birçok önlemi gündemlerine almıştır (Selek, 1987: 629). Ancak ülkenin içinde bulunduğu durumun vahameti ve savaşa yönelik toplumsal desteğin kaybedileceği endişesine paralel olarak Birinci Grup üyeleri ciddi fikir ayrılıklarına rağmen ve istenilen doğrultuda karar almak için gizli bir örgüt kurmaya çalışmışlardır. Fransız Devrim Tarihi'nden ilham alarak 1922 yılının baharında kurulan ve üye sayısı 35'e ulaşan bu Komite, muhalefete yönelik izlenecek yolu belirlemiş, yapılan gizli görüşmelerle mecliste tartışılacak önemli konular hakkında kararlar almış ve söz konusu kararları Birinci Grup milletvekillerine ulaştırmıştır. Selamet-i Umumiye Komitesi, muhalif vekillerin böyle bir oluşumu Meclis gündemine taşıması ve bu örgüt karşında ivedilikle İkinci Grup'un kurulmasının ardından dağıtılmıştır (Demirel, 2003: 381-389).

Kamu Selameti Komitesi gibi devlet yönetiminin bir parçası olmasa ve resmi çalışmasa da Selamet-i Umumiye Komitesi'nin Fransa'daki selefine öykünerek kurulduğunu ifade etmek mümkündür. Bu benzerlik hem iki komite arasındaki isim benzerliğinde hem de komitelerin işlevlerinde açığa çıkmaktadır. Kamu Selameti Komitesi ile Selamet-i Umumiye Komitesi, meclisi kontrol altında tutma, muhalefeti engelleme ve yürütmeye nüfuz etme gibi benzer amaçlara sahiplerdir. Ancak, burada bir pencere açarak belirtilmelidir ki Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Fransız Devrimi'ne yönelik ilgisi ve eleştirisi birlikte değerlendirildiğinde Selamet-i Umumiye Komitesi, aslında İttihat ve Terakki dönemindeki Ulusal Savunma ve Kamu Selameti Komitelerinin devamıdır (Ahmad, 2012: 97). Çünkü Birinci Meclis'te İttihatçı bakiyenin varlığı ve Meclis'in ile Millî Mücadele'nin başında olan Mustafa Kemal'in otoritesine rağmen tam manasıyla muktedir ol(a)maması nedenleriyle bu Komite, ontolojik ve terminolojik açıdan İttihatçılığın izlerini tam manasıyla yansıtmaktadır.

2.4. Düşünsel Benzerlik: Halkçılık

Birinci Meclis ile Ulusal Konvansiyon Meclisi arasındaki benzerliklerinden sonuncusu ise halkçılıktır. Fransa'da Aristokrasi ve ruhban sınıfa karşı başlatılan savaşı devam ettiren Jakobenler, bireyden yurttaşa, ondan da topluma ulaşmaya çalışarak halkçılık söylemi çerçevesinde halkı merkeze almışlardır. Onlar *Ancien Régime*'in aksine meşruiyet kaynağını geleneklerden ve ilahi boyuttan çekip halka dayandırmışlar ve bu nedenle bütün söylemlerinin temeline halkı yerleştirmişlerdir. Retorikte halka yapılan vurguyla birlikte halkı somutlaştırma eğiliminde olan Jakobenler, halkın birlikteliğini sağlayan unsurları yeniden tanımlamaları ve Fransız Devrimi neticesinde imtiyazların kaldırılması nedeniyle yurttaşlık tanımında farklı bir pencere açmışlardır. Onlara göre yurttaşlığa kardeşlik ile özgürlük ve eşitlik sonucunda hiçbir sınıf ve zümre farkının olmaması kaynaklık etmektedir. Bu yurttaşlar, Cumhuriyeti kurmak için kanını akıtan erdemli bir halktır. Bu bağlamda halkçı söylemin siyasal yönetim biçimi olarak cumhuriyeti benimsemesi ise yurttaşların çeşitli bireysel özgürlüklerini

koruyarak ortak iyi ile genel iradeye ulaşmayı sağlayan ve devleti sağlam temele oturtacak kamusal erdemi gerçekleştirmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Jakobenler, bütün bunların hayata geçirilmesi için halkın bizatihi egemenliğini doğrudan kullanması gerektiği ve halkın mutlak temsilini sağlayan Ulusal Konvansiyon Meclisi'ne rıza gösterilmesi konusunda ısrarcılardır. Bu doğrultuda Jakobenler kendilerinin de içinde yer aldığı Konvansiyon'un hem erdemle donanacağına hem de halkı kendi içine alarak egemenle özdeşleşeceğine inanmaktadırlar (Ağaoğulları, 2015: 621-625).

Birinci Meclis döneminde sıklıkla gündeme gelen bir kavram olarak halkçılık, farklı amaçlara hizmet etmiştir. Bu amaçların başında Millî Mücadele'nin toplumsal tabanını genişletmek yer almaktadır. Halkçılık, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması için toplumda yer alan farklı görüşlere mensup insanları bir araya getirmek için kullanılmıştır. Bunun dışında tüm dünyada popüler biçimdeki kullanımları ile sol fraksiyona ve İttihatçı gruplara ait halkçılık fikirlerini pasifize etmek için Millî Mücadele kadrosu kendi halkçılık söylemini ortaya koymuş ve suiistimalleri önlemek için onların halkçılık anlayışlarıyla mücadele etmiştir. Millî Mücadele döneminde halkçılık kavramına sıklıkla başvurmanın bir diğer önemli sebebi ise Sovyetler Birliği'nden sağlanan maddi ve manevi desteği sürekli kılmaktır (Karaömerlioğlu, 2009: 274-275). Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele esnasında emperyalizme karşı ortak mücadeleden, halkların kardeşliğinden ve savaş sonrası emperyalizme karşı Sovyetlerle işbirliğinden bahsetmesi (Akyol, 2008: 216) onun hiçbir zaman Narodnik halkçılıktan beslendiği anlamına gelmemektedir. Millî Mücadele komuta kadrosu, pragmatik bir tavırla Doğu sınırlarını garanti altına almak ve Batılı devletlere karşı destek sağlamak için halkçılık söylemine sıklıkla atıf yapmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün halkçılık konusunda başat eğilimi, Fransa'daki halkçılıkla benzerdir. Millî Mücadele dönemindeki halkçılık söylemi; milli egemenliğe atıf yapılması ve meşruiyetin kaynağının halka dayandırılması sebepleriyle 'halk yönetimi' olarak tasavvur edilen cumhuriyetin ayak seslerini ifade etmesi açısından oldukça anlamlıdır. Millî Mücadele döneminde halkçılığın en somut ifadesine Halkçılık Beyannamesi'nde yer verilmiştir. 18 Eylül 1920 tarihinde Meclis'e İcra Vekilleri Heyeti'nin çalışma programı olarak sunulan bu Beyanname, Birinci Meclis içinde yer alan Halk Zümresinin siyasi programının bir benzeri olduğu yönünde eleştirilmiştir (Tanör, 2019: 247-251; Ağaoğlu, 1981: 55-81). Halkçılık Beyannamesi'nin siyasi boyutunu Fransa'daki I. Cumhuriyet'e paralel biçimde halkın idare ve egemenliğin tek sahibi olacağı, halkı iç ve dış düşmanlardan kurtarıp onun refahının sağlanacağı, halkın yönetim biçimini seçme iradesine sahip olduğu, meclis hükümeti sisteminin siyasal sisteme egemen olacağı ve Türkiye Halk Hükümeti vurgusuyla birlikte yürütme gücünün meclis tarafından idare olunacağı yönündeki umdeler oluşturmaktadır (Çevik, 2002: 28-30). Birinci Meclis dönemindeki halkçılığın belkemiğini oluşturan söz konusu Beyanname, siyasî ve idarî açıdan bir yol haritası olarak düzenlenmiş ve 1921 Anayasası'na ışık tutmuştur (Atatürk, 2019b: 793). Millî hâkimiyetin halk için icrasına rehberlik eden 1921 Anayasası'nda '*Hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir*' ifadesi, Fransa'daki I. Cumhuriyet'in halkçılığının temeli olarak kabul edilecek mutlak egemenliği millet adına Meclis'in kullanması ilkesi ve bunun bir tezahürü olan konvansiyon sistemiyle açık biçimde örtüşmektedir. Ayrıca 1921 Anayasası, halk ile yönetim arasında bulunan hilafet ve saltanat gibi aracı kurumların ilgasıyla birlikte cumhuriyet rejiminin tesis edileceğini zımnî biçimde⁷ ifade etmiştir. Bu açıdan da 1921 Anayasası; hiçbir ferde, hanedana, aileye, zümreye ve cemaate ayrıcalık tanınmayacağı fikrini pekiştirmiştir. Bu bağlamda tesis edilecek yeni rejimin Rousseauian genel iradeyi yansıtan, millî egemenlik merkezli ve gelenekler ile

⁷ Millî egemenliğe yönelik vurguyu, Parla (1991:12-13) rejim değişikliği olarak değerlendirmiştir. Ona göre 1921 Anayasası'nın birinci maddesinde yer alan "egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait" olması, aslında Türkiye'de cumhuriyetin hem fiilen hem de hukuken kurulmasıdır. Saltanatın ilgasına yönelik meclis kararında egemenlik haklarının Birinci Meclis'e verildiğinin altının çizilmesi, bir ispattan başka bir şey değildir. 29 Ekim 1923 tarihi, esas olarak biçimsel bir aşamadır.

dinin aksine halka dayalı bir meşruiyet kaynağına sahip olacağı öngörülmektedir. Tüm bunların yanında Millî Mücadele'nin önemli bir düşünsel ögesi olarak şekillenen halkçılık ilkesi (Tekeli ve Şaylan, 1975: 45) özellikle Cumhuriyet döneminde ön plana çıkan solidarizmi çağırırsa da Birinci Meclis'te konjonktürel olarak toplumsal uzlaşya ihtiyaç duyulması sebebiyle Fransa'daki III. Cumhuriyet'in bir ürünü olan solidarist anlayışa vurgu yapmamıştır.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Millî Mücadele'yi komuta eden kadro; ülkenin içinde bulunduğu duruma çözüm sağlamak, Türk halkının haklarını dünyaya ilan etmek ve savaşın sevk ve idaresini kolaylaştırmak için tesis ettikleri Birinci Meclis'teki kurumsal yapıyı Fransız Devrimi'nin önemli bir tarihsel uğrağı/parçası olan Ulusal Konvansiyon Meclis'inden esinlenerek tasarlamıştır. Bu kadro, fikri olgunluğa ulaşmalarını sağlayan ve eylemlerine rehberlik eden Fransız Devrimi'nin sonucunda tüm dünyaya yayılan eşitlik, özgürlük, genel irade ve millî egemenlik gibi kavramları kendi topraklarında ilk olarak Birinci Meclis döneminde icra etmek istemiştir. Bu nedenle, Birinci Meclis ile Ulusal Konvansiyon Meclisi arasında kurumsal ve düşünsel bir benzerlik ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Birinci Meclis'in Ulusal Konvansiyon Meclisi'ne paralel biçimde konvansiyon hükümet sistemine göre örgütlenmesi, meclisin üstünlüğü ilkesinin benimsenmesi ve kuvvetler birliğini kendisine esas alması, Fransız Devrimi ile Ulusal Konvansiyon Meclisi'ne dair duyulan inanç ve ilginin yansımalarından başka bir şey değildir.

İki dönem arasındaki kurumsal benzerliklerden birisi olan İstiklal Mahkemeleri, kendisine Fransız İhtilal Mahkemeleri'ni model almıştır. İstiklal Mahkemeleri hem farklı biçimde isimlendirilmiş hem de Cumhuriyet döneminin aksine Millî Mücadele döneminde onların görev ve işlevi Fransa'daki örneğinden farklılık arz etmişse de bu Mahkemelerin Fransa'daki selefinden esinlenerek kurulduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Ancak belirtmek gerekir ki Cumhuriyet dönemi ile Ulusal Konvansiyon dönemi arasında benzerlik olup olmadığı ya da Ulusal Konvansiyon Dönemi'nin Cumhuriyet döneminde ortaya konulan yeniliklere kaynaklık edip etmediği başka bir çalışmaya konu teşkil etmektedir.

Fransa'da İhtilal Mahkemeleri'nin işleyiş sürecinde önemli etkiye sahip olan Kamu Selameti Komitesi'nin Birinci Meclis döneminde aynı isimle tesis edilmesi, iki dönem arasındaki kurumsal benzerliğin başka bir örneğini oluşturmaktadır. Böyle bir komitenin varlığını İttihatçılığın etkisi, muhalefeti zapt-ı rapt altına alma ve Birinci Grup içerisindeki bütünlüğü sağlama arzuları temelinde açıklamak mümkündür.

Birinci Meclis ile Ulusal Konvansiyon Meclisi arasındaki düşünsel benzerliğe örnek teşkil eden öğelerden birisi olan halkçılık, Birinci Meclis'in meşruiyet kaynağının halka dayandırılmasıyla açıklanmaktadır. Bunun yanında halkçılığın özellikle hiçbir ferde, hanedana, aileye, zümreye ve cemaate imtiyaz tanımaması, Fransız Devrimi'nin en önemli mottolarından birisi olan eşitliğe yapılan göndermeyi de gözler önüne sermektedir. Yine Cumhuriyet döneminde halkçılığın kullanım şekli ve halkçılığın diğer ilkelerle iç içe geçmişliği ile gerek Ulusal Konvansiyon Dönemi gerekse Fransız Devrim tarihinde halkçılığa yüklenen anlamlar arasında bir bağlantının varlığına yönelik başka bir çalışmanın ortaya konması mümkündür.

Millî Mücadele'nin meşruluğunu sağlayan ve her türlü yabancı etki ile denetiminden uzak bir ulusal organ olarak şekillenen Birinci Meclis, savaşın başarıyla nihayete erdirilmesi dışında Fransa'daki I. Cumhuriyet dönemindeki siyasal, ekonomik ve toplumsal değişimi sağlayan gelişmelerin benzerlerini gerçekleştirme noktasında kurucu kadro tarafından araçsallaştırılmak istenmiştir. Kurucu kadronun düşünce ikliminde egemenliğin kayıtsız şartsız millete verilmesi, halkın kendi yazgısını denetleme ilkesine paralel biçimde padişahın geleneksel gücüne karşı çıkmakla eş değerdir. Bu bağlamda millî

Saygılı, R. (2021). Verba Docent, Exempla Trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi Arasındaki Kurumsal ve Düşünsel Benzerlikler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 548-563.

egemenlik ve millî irade gibi kavramlara yapılan sık vurgu, egemenliğin kaynağı ile kullanımını kökten değiştirerek yönetim şeklinde farklılaşmayı yani cumhuriyet rejiminin tesis edileceğini haber vermektedir. Ayrıca milletin bağımsızlığını sağlamaya yönelik bir adım olarak Birinci Meclis'in kuvvetler birliğini esas alan konvansiyon hükümeti biçimde yapılandırılması, onun Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesini kolaylaştıracak hukukî ve idarî bir araç olarak tasavvur edildiğini göstermektedir. Ne var ki Ulusal Konvansiyon Meclisi dönemindeki gibi cumhuriyetin ilanı ve laikliğe yönelik politikaların uygulanması gibi siyasal ve toplumsal yapıyı dönüştürecek gelişmeler; savaşın zorluğu, meclis içinde başlayan hizipleşmeler ve yoğun muhalefet gibi nedenlerle Birinci Meclis döneminden sonra hayata geçirilmiştir. Böyle bir durumun karşısında bile Birinci Meclis'te kuvvetler birliğine dayalı meclis hükümeti sisteminin benimsenmesi, meclis otoritesine karşı çıkan ve savaşın seyrini olumsuz etkileyenlere karşı görev yapan İstiklal Mahkemeleri, ülkenin içinde bulunduğu duruma rağmen oluşan muhalefeti kontrol etme amacıyla resmi olmasa da yeniden kurulan Selamet-i Umumiye Komitesi ile egemenlik kaynağının geleneksel formdan halka taşındığını ifade eden halkçılık ilkesine yapılan yoğun vurgu Birinci Meclis ile Ulusal Konvansiyon Meclisi arasındaki kurumsal ve düşünsel benzerliğin varlığını gözler önüne sermektedir.

Etik Beyan

“Verba Docent, Exempla Trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi Arasındaki Kurumsal ve Düşünsel Benzerlikler” başlıklı çalışmasının yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (1981). *Kuvayi Milliye Ruhu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2015). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*. (2.Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (1989). Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi (1789-1794). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 44(03), 195-228.
- Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (11. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akyol, T. (2008). *Ama Hangi Atatürk*. (3. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Atatürk, M. K. (2019a). *Nutuk-Söylev I. Cilt 1919-1920*. (10.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Saygılı, R. (2021). Verba Docent, Exempla Trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi Arasındaki Kurumsal ve Düşünsel Benzerlikler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 548-563.
- Atatürk, M. K. (2019b). *Nutuk-Söylev II. Cilt 1919-1920*. (10.Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk Ansiklopedisi. "İcra Vekilleri Heyeti", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/icra-vekilleri-heyeti/>, (28.09.2021)
- Aulard, A. (1944). *Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi Cilt I ve II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aybars, E. (1975). *İstiklal Mahkemeleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Barrington, M. Jr. (1989). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü*. Ş. Tekeli ve A. Şenel (Çev.). İstanbul: Verso Yayıncılık.
- Başgil, A. F. (1960). *Esas Teşkilat Hukuku C.I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- Bookcin, M. (2011). *Devrimci Halk Hareketleri Tarihi Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine*. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2014). Revolutionary Tribunal. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Revolutionary-Tribunal-French-history>., (28.09.2021).
- Can, O. (2021). 1921 Anayasası'nın 100. Yılı: Bir İstisnai Başarı ve Dramatik Başarısızlık Hikâyesi. *Anayasa Yargısı*, 38(1), 127-170.
- Çevik, Z. (2012). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejiminin İlk Anayasası: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(26), 27-38.
- Demirel, A. (2003). *Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup*. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Furet, F. (2013). *Devrim'in Yorumu*. A. Kuyaş (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Gaxotte, P. (1969). *Fransız İhtilali Tarihi*. S. Tiryakioğlu (Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gözler, K. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gürcan, E. C. (2011). 1791 Ve 1793 Fransız Anayasalarına İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 183-214.
- Gülsunar, E. (2015). *Jakobenizm ve Kemalizm Eleştirel Bir Karşılaştırma*. İstanbul: Yordam Kitap.
- İrem, N. (2004). Jakobenizm - Cumhuriyetçilik Açmazında Kemalist Radikalizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-25.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2009). Tek Parti Döneminde Halkçılık. T. Bora ve M. Gültekin (Ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-2 Kemalizm içinde* (ss. 272-284). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lefebvre, G. (2015). *Fransız Devrimi*. İstanbul: Hil Yayıncılık.
- McPhee, P. (2015). *Robespierre Devrimci Bir Yaşam*. S. Sertabiboğlu (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nedim, A. (1993). *Belgelerle İstiklal Mahkemeleri I, Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. İstanbul: Kronik Kitap.

- Saygılı, R. (2021). Verba Docent, Exempla Trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi Arasındaki Kurumsal ve Düşünsel Benzerlikler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 548-563.
- Özbudun, E. (1985). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Hukukî Niteliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2), 475-504.
- Özbudun, E. (2008). *1921 Anayasası*. (2. Baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öztürk, A. (2014). Devrim, Jakobenizm ve Özgürlük. *Bibliotech*, 20, 48-53.
- Parla, T. (1991). *Türkiye'de Anayasalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rude, G. (2020). *Fransız Devrimi*. A.İ. Dalgıç (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ruhi, M. E. (2017). *1789 Fransız Devrimi İkinci Kitap Fransa'da 1793 Jakoben Devrimi Robespierre Jakobenizm ve Terör Rejimi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Salman Bolat, B. (2005). Fransız İnkılabının Türk Modernleşme Sürecine Etkileri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 6(1), 149-167.
- Sander, O. (2003). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. (12. Baskı). İstanbul: İmge Yayınları.
- Selek, S. (1987). *Anadolu İhtilali İkinci Cilt*. İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları.
- Skocpol, T. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi*. S. E. Türközü (Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- Soboul, A. (1969). *1789 Fransız İnkılabı Tarihi*. Ş. Hulusi (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Soysal, M. (1979). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. (5. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tanör, B. (2019). *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*. (25. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TBMM (2015). *İstiklal Mahkemeleri Kanun Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları Cilt-1*. Ankara: TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/istiklal_mahkemesi/cilt1.pdf, (28.09.2021).
- TBMM, "Kapalı Oturumlar (Gizli Celseler) 1. Dönem 2. Cilt 144. Birleşim - Sayfa 615", https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=614&sayfa_no_son=614&sayfa_no=615&v_meclis=11&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=2&v_birlesim=144, (28.09.2021)
- Tekeli, İ. ve Şaylan, G. (1978). Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi. *Toplum ve Bilim*, (6-7), 44-110.
- Timur, T. (2016). *Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Toynbee, A. J. (2000). *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu II*. K. Yargıcı (Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1958). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasî Karakteri. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 23 (3-4), 227-247.
- Tuncay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Yurt Yayınları.
- Turhan, M. (1991). Meclis Hükümeti (Konvansiyon Kuramı). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 46(1), 453-463.
- Tüfekçi, G. D. (1983). *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Saygılı, R. (2021). Verba Docent, Exempla Trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi Arasındaki Kurumsal ve Düşünsel Benzerlikler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 548-563.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. “1921 Anayasası”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/>, (28.09.2021).

Ülker, İ. (2015). İstiklal Mahkemelerinin Kuruluşu ve Çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 178-200. DOI: 10.15337/SUH.2017.24

Yıldızdoğan, A. (2015). Cumhuriyetin İlanından Önce Kurulmuş ve İlanından Sonra Faaliyetlerine Devam Eden İstiklal Mahkemeleri ile Günümüz Hukuk Sisteminde Yer Alan Özel Görevli Mahkemelerin Hukuki Bakış Açısı İle Karşılaştırılması. *İstiklal Mahkemeleri Sempozyumu*, Tam metni içinde (ss.13-47). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.